

ΤΟ ΧΙΟΥΜΟΡ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ

(Όμιλλα ποὺ γίνηκε τὴν 7 Ἰουνίου 1930
στὴ Δέσχη Καλλιτεχνῶν «Ἀτελὶὲ στὴν Ἀθήνα,
στὴ σειρὰ τῶν δμιλιῶν ποὺ διοργάνωσε ἡ
«Ἐρωση Ἑλλήνων Δογοτεχνῶν»).

Ἐπιτρέψτε μου, σᾶς παρακαλῶ, Κυρίες καὶ Κύριοι, νὰ σᾶς διαβάσω κάτι ἀπὸ τὴν Παλιὰ Διαθήκη. «Γένεσις», Κεφάλαιο Θ', στίχοι 20—25:

«.... Καὶ ἥρξατο Νῶε ἀνθρωπος γεωργὸς γῆς, καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἔπιεν ἐκ τοῦ οἴνου, καὶ ἐμεθύσθη, καὶ ἔγυμνώθη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ εἶδε Χάμ ὃ πατήρ Χαναὰν τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἔξελθὼν ἀνήγγειλε τοῖς δυσὶν ἀδελφοῖς αὐτοῦ ἔξω. καὶ λαβόντες Σὴμ καὶ Ιάφεθ τὸ ἴμάτιον, ἐπέθεντο ἐπὶ τὰ δύο νῶτα αὐτῶν, καὶ ἐπορεύθησαν ὁπισθοφανῶς, καὶ συνεκάλυψαν τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν. καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῶν ὁπισθοφανῶς, καὶ τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν οὐκ εἶδον. ἔξενηψε δὲ Νῶε ἀπὸ τοῦ οἴνου, καὶ ἔγνω ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὃ υἱὸς αὐτοῦ ὃ νεώτερος, καὶ εἶπεν. ἐπικατάρατος Χαναὰν παῖς. οἰκέτης ἔσται τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ...»

* * *

Αὐτὰ γινόντανε, Κυρίες καὶ Κύριοι, τὸν καιρὸν τοῦ Νῶε... Πῶς ἀλλάξανε ἀπὸ τότες ὅλα! Ό δύστυχος ὃ Χάμ, ὃ πρῶτος ἵσως χιουμοριστής τῶν αἰώνων, ὅταν εἶδε τὸν πατέρα του μεθυσμένο καὶ ἔγυμνωμένο, σὲ ἀστεῖα χάλιι, πῆγε καὶ τόπε στ' ἀδέρφια του. Βέβαια μὲ κάποια εἰρωνία, μὲ κάποια ἀλαφοὴ χιουμοριστικὴ διάθεση. Μὰ τὸ παραξένο αὐτὸ φροῦτο, τὸ «χιοῦμορ», ἡ ἐποχὴ κείνη δὲν τὸ γνώριζε. Δὲν εἶχε γουρμάση ἄκομα αὐτὸ τὸ φροῦτο. Δὲν εἶχε χωνευτῆ στὴν κοινὴν ἀντίληψη. Κι' αὐτὸ ποὺ σήμερα είναι παιγνίδι, τότες ἦτανε ἔγκλημα. Ἔγκλημα τόσο σοβαρό, ὃστε γιὰ ποινή του ὃ Χάμ πήρε τὴ βαρειὰ κατάρα τοῦ πατέρα του νὰ γένη ὁ γυιός του δοῦλος!

Οἱ πρωτόλουβοι ἀνθρωποι τῆς γῆς, οἱ γιομάτοι ἀπὸ τὴ σκληρὴ πάλη τῆς ζωῆς τῶν δασῶν καὶ τῶν βάλτων, καὶ οἱ πρωτόγονοι λαοὶ γενικὰ δὲν μποροῦσαν νὰ νιώσουν τὴν

ἀστειότητα, τὴ σάτυρα, τὸ χιοῦμορ. Μὰ καὶ σήμερον ἀκόμα οἱ ἀμόρφωτοι κι' ἀνεξέλιχτοι λαοί, καὶ πιὸ πολὺ οἱ γυναικες μέσα στὶς ἄγουρες κοινωνίες, δὲν μποροῦν νὰ νιώσουν τὸ χιοῦμορ, τὴν εἰρωνία, τὸ παιγνιδιάρικο πνεῦμα. Ἡ εἰρωνία τοὺς ξεφεύγει, χωρὶς νὰ νιώσουν πῶς ἥρθε κ' ἐπέρασε. Τὸ πνεῦμα ποὺ σπινθηρίζει παιγνιδιάρικα τοὺς εἶναι κάτι ἀπλησίαστο, κάτι ἄγνωστο, κάτι ξένο. Δὲν παράγουν οἱ πρωτόγονοι κ' οἱ ἀκαλλιέργητοι λαοὶ τέτοια φροῦτα, οὔτε τὰ νιώθουν καθόλου.

Ἄκομα κ' οἱ κλασσικοί, οἱ ἀπλοὶ δηλαδὴ κ' οἱ σοβαροί, μὰ ἀρκετὰ καὶ δμαλὰ καλλιεργημένοι, εὐκολώτερα καλλιεργοῦν καὶ παρουσιάζουν τὴ σάτυρα, τὸ χοντρὸ ἀλάτι, καὶ δυσκολώτερα τὸ ψιλοτριμένο... Βέβαια οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες, στὸν καιρὸ τῆς πιὸ μεγάλης τους ὠριμότητας, ἀρχίσαν νὰ νιώθουν τὸ χιοῦμορ. Κι' ἀπόδειξη ὁ Πλάτων. Μὰ στὸ μεγάλο κοινὸ καὶ τότες ἀκόμα πιὸ πολὺ ἄρεσε ὁ Ἀριστοφάνης. Τὸ χοντρὸ ἀλάτι τῆς κουζίνας. Ἐπειτα στὴν Ρώμη τὸ χιοῦμορ ἀρχίσε νὰ γένεται πιὸ νοητό, καὶ στὴν Πομπηΐα φαίνεται πῶς ἡ σάτυρα περίσσευε πιὰ καὶ πῶς τὸ χιοῦμορ τράβηξε κάπως πιὸ μπροστά, ὅταν ἥρθε τὸ παραγούριμασμα.

Κι' ἂς κάμουμε τώρα ἔνα μεγάλο πήδημα μέσα στοὺς αἰῶνες. Ἡς ἵδιοῦμε τὴν ἐποχή μας. Γιὰ νὰ σκηματιστῇ ἡ σημερινὴ ἐποχή, πέρασε ὁ κόσμος ἀπὸ ὅλους τοὺς κλασσικισμοὺς κ' ἔνιωσε καὶ ξεπέρασε ὅλες τὶς αἰσθητικὲς χαρὲς μιᾶς ζωῆς καὶ μιᾶς τέχνης μακρυνῶν αἰώνων. Πέρασε ἀπὸ τόσους διαφορετικοὺς καιροὺς καὶ τρόπους τῆς ζωῆς καὶ αἴσθησης. Ζυμώθηκε καὶ καλλιεργήθηκε ἀφάνταστα. Κ' εἴτε ποῦμε πῶς βρισκόμαστε στὸ παραγούριμασμα, εἴτε στὴν παρακμή, πρέπει νὰ μολογήσωμε πῶς ἡ ἐποχή μας εἶναι τόσο αἰσθητικὰ καλλιεργημένη ποὺ νιώθει καὶ τὸ πιὸ νιελικάτο χιοῦμορ, τὴν πιὸ φευγαλέα εἰρωνία, τὰ πιὸ αἰθέρια διανοητικὰ κεντήματα. Ὁχι μονάχα στὴν Τέχνη, μὰ καὶ στὰ σαλόνια μας, στὶς συγκεντρώσεις τῶν πιὸ πολιτισμένων καὶ καλλιεργημένων ἀνθρώπων τοῦ καιροῦ μας τὸ χιοῦμορ εἶν, ἔνα στολίδι πολύτιμο, ποὺ πρέπει νὰ μὴ λείπῃ.

* * *

Ο κ. Καβάφης, ὅταν ἔξεταστῇ προσεχτικά, παρουσιάζεται γιὰ ἔνας ἀπὸ τοὺς πιὸ συγχρονισμένους ποιητές μας. Ο κ. Ναπ. Λαπαθιώτης ἔγραψε προχτὲς μόλις μονοκόμματα: «Ἡ ἐποχή μας εἶναι ἡ ἐποχή τοῦ Καβάφη». Κι' ἀλληλιγνὰ ὁ Ἀλεξαντρινὸς ποιητὴς ἀποδίνει θαυμαστὰ ὅλη

τὴν αἰσταντικότητα καὶ τὴν ψυχικότητα τῆς ἐποχῆς μας, τὰ πιὸ ὠραῖα καὶ φωτεινά της σημεῖα καὶ τὰ πιὸ σκοτεινὰ καὶ χαώδη. Ζωγραφίζει ὀλάκερη τὴν ἐποχή μας: μιὰν ἐποχὴ παραγουρμασμένη.

Πολλὲς μελέτες γινήκανε γιὰ τὴν ποιητικὴ ἔργασία τοῦ Καβάφη, ποὺ σήμερα εἶναι ἀρκετὴ σὲ δύκο παραγωγῆς, ἀφοῦ τὰ δημοσιευμένα ποιήματά του φτάνουν τὰ 160, μὰ καὶ σὲ ποικιλία καὶ σὲ πολυμορφία. Γι' αὐτὸ εἶναι γνωστὴ κι' ἀρκετὰ ἔρμηνευμένη ἡ πρωτότυπη ποιητικὴ του φλέβα κι' ἡ ἴδιορρυθμη τεχνικὴ του. Σ' αὐτὰ τὸ λοιπὸν δὲν θὰ ἐπιμείνω. Μὰ θὰ προσπαθήσω ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη νὰ παρουσιάσω μονάχα μερικὰ δείγματα ποὺ τὰ στολίζει μιὰ διάθεση χιοῦμορ, ἔνα κέφι εἰρωνικὸ καὶ ἀλαφρὸ σατυρικό.

Τὰ θέματα τῶν ποιημάτων του δ Καβάφης τὰ τραβάει μέσος ἀπὸ τὰ βάθια τῆς ἴστορίας καὶ τῆς ζωῆς ὅλων τῶν ἐποχῶν. "Ετσι μέσα στὰ ποιήματά του βρίσκουμε θέματα γνωστὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἴστορία, λιγότερο γνωστὰ ἀπὸ τὴν ζωὴ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν αἰώνων στὴν Ἀλεξαντρεία καὶ στὴν Ἀσία, κι' ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴ ἐποχὴ, μὰ καὶ σύγχρονα θέματα, ποὺ φτάνουν ὡς τὶς πιὸ προάτολμες αἰστησιακὲς ἀπόχρωσες τῶν κουρασμένων καὶ τῶν διαστραμένων... "Ολα δύμας τὰ θέματά του δ Καβάφης, καὶ τὰ σημερινὰ καὶ τὰ πιὸ ἀρχαῖα, τὰ κοιτάζει μὲ τὸ μάτι τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ μοντέρνου λυρικοῦ. "Ετσι ἀναλύει ἀπάνω σὲ ψυχικὰ ἢ αἰστητικὰ κριτήρια τῆς τελευταίας στιγμῆς διαμέσεις καὶ καταστάσεις, ποὺ ὑπαρξαν, γιὰ μιὰ στιγμή, ἢ γιὰ μιὰν ὥρα, χίλια χρόνια πρὸν ἀπὸ τὴν σημερινὴ ἐποχὴ ἢ καὶ δυὸ χλιάδες χρόνια πρὸν. Μπορεῖ λοιπὸν δ σύγχρονός μας αὐτὸς ποιητὴς μὲ τὴ δύναμη τῆς λυρικῆς του διαίσθησης καὶ μὲ τὰ ὅπλα μιᾶς ἑτευλιγμένης ψυχικότητας νὰ βρῇ καὶ νὰ τοποθειήσῃ μὲ σημερνὸ τρόπο μπροστὰ στὰ αἰστητήρια τῶν σημερνῶν ἀνθρώπων ἔκεινα ποὺ θὰ αἰστάνονταν οἱ πιὸ γουρμασμένοι σύγχρονοι μέσα στὰ ἐπεισόδια τόσων διαφορετικῶν αἰώνων.

Συνέπεια αὐτοῦ τοῦ τρόπου, ποὺ μὲ τοῦτον δ Καβάφης πέρνει τὰ θέματά του, εἶναι πὼς καταφέρνει νὰ μεταχειρίζεται μὲ μιὰ ζηλευτὴ ἐπιτυχία τὴν εἰρωνία καὶ τὸ λεπτὸ χιοῦμορ σὲ θέματα πολὺ παλιὰ καὶ σ' ἐποχὲς καὶ σὲ περιβάλλοντα πού, δπως δ Νῶε, δὲν ἔγνωριζαν τὸ χιοῦμορ ἢ δὲν τὸ καταλάβαιναν, ἢ ἀν τὸ ἔνιωθαν κάπως ἀδριστά, τὸ καταδίκαζαν γιὰ ἔγκλημα!

Μὰ δ Καβάφης ἔχει τὴν εύτυχία νὰ ζῇ σήμερα. Κ' ἔτσι τὸ χιοῦμορ του μπορεῖ νὰ παρουσιαστῇ μέσα στοὺς στίχους

του μὲ δλα τὸ ἄνθια του δροσερὰ καὶ μὲ ἄνεση, χωρὶς κανένα κίντυνο.

* * *

Ἄπο τὸ 1886, ποὺ δημοσιευτήκανε τὰ πρῶτα ποίηματα τοῦ Καβάφη, ὡς τὸ 1904, δηλαδὴ μέσα στὰ 18 πρῶτα χρόνια τῆς ποιητικῆς του παραγωγῆς, τὸ χιοῦμορ του δὲν παρουσιάζεται ξάστερο. Ὅπαρχουνε κάποιες γραμμὲς μὲ κάποιο παράξενο χρῶμα, μὰ τὸ χιοῦμορ ξεπορβάλλει ἀργότερα. Γιὰ πρώτη φορὰ φαίνεται μέσα στὸ ἔργο τοῦ Καβάφη μὲ τὸ ποίημα «Ἐνας γέρος», πρωτοδημοσιευμένο στὸ περιοδικὸ Ἀκρίτας τοῦ κ. Σ. Σκίπη. Θ' ἀρχίσουμε ἀπὸ τὸ ποίημα αὐτό, γιατὶ εἶναι καὶ τέλεια σύγχρονο. Κ' ἔπειτα θὰ προχωρήσουμε στ' ἄλλα ποίηματα τοῦ Καβάφη, ποὺ ἔχουν θέματα παρόμενα ἀπὸ παλιὲς ἐποχές, μὰ ποὺ εἶναι στολισμένα μὲ τὴν εἰρωνία καὶ μὲ τὸ χιοῦμορ.

Βρισκόμαστε τολοιπόν την ἐποχή μας. Στὸ μέσα μέρος τοῦ βοεροῦ καφενείου. Τάχα στὰ Χαφτεῖα, στὴν Ἀλεξάντρεια, στὸ Παρίσι; ... «Οπου θέλετε ...

*Στοῦ καφενείου τοῦ βοεροῦ τὸ μέσα μέρος
σκυμένος στὸ τραπέζι κάθεται ἐνας γέρος
μὲ μὰρ ἐφημερίδα ἐμπρός του, χωρὶς συντροφιά.*

*Καὶ μὲς στῶν ἄθλιων γηρατειῶν τὴν καταφρόνια
σκέπτεται πόσο λίγο χάροκη τὰ χρόνια
ποὺ εἶχε καὶ δύναμι, καὶ λόγο, καὶ ἐμορφιά.*

*Ξέρει ποὺ γέρασε πολὺ τὸ νοιώθει, τὸ κυντάζει.
Κ' ἐν τούτοις ὁ καιρὸς ποὺ ἥταν νέος μοιάζει
σὰν χθές. Τί διάστημα μικρό, τί διάστημα μικρό.*

*Καὶ συλλογιέται ἡ Φρόνησις πῶς τὸν ἐγέλα:
καὶ πῶς τὴν ἐμπιστεύονταν πάντα — τί τρέλλα! —
τὴν ψεύτρα ποὺ ἔλεγε «Αὔριο. Ἔχεις πολὺν καιρό».*

*Θυμᾶται δομὲς ποὺ βάσταγε καὶ πόση
χαρὰ θυσίαζε. Τὴν ἀμυναλή του γνῶσι
καθ' εὐκαιρία χαμένη τώρα τὴν ἐμπαίζει.*

*... Μὰ ἀπὸ τὸ πολὺν νὰ σκέπτεται καὶ νὰ θυμᾶται
δὲ γέρος ἔζαλίσθηκε. Κι ἀποκοιμᾶται
στοῦ καφενείου ἀκουμπισμένος τὸ τραπέζι.*

Τὶ σκληρὸ διοῦμα μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς λίγους στίχους! Τὴν ὡρα ποὺ δέ γέρος συλλογίζεται τὶς σπουδαιότερες γραμμὲς τῆς νεανικῆς του ζωῆς, δέ ποιητὴς τὸν βυθίζει στὸν ὑπνο ἀπάνω στὸ τραπέζι τοῦ καφενείου καὶ τοῦ τὰ γελωτοποιεῖ ὅλα! Θυμίζει πολὺ εἰρωνικὰ πώς «τὸ γῆρας οὐ γὰρ ἔρχεται μόνον»...

* *

Σ' ἄλλο ποίημά του, μὲ σύγχρονο θέμα καὶ μὲ τίτλο: «Τὸ διπλανὸ τραπέζι», βρίσκουμε τὴν αἰώνια τραγωδία τοῦ καιροῦ ποὺ περνᾶ παραμένη μὲ χιοῦμοδ καὶ μὲ εἰρωνία. Πρόκειται γιὰ μιὰ παλιὰν ἀγάπη:

Θᾶναι μόλις εἴκοσιδυὸ ἐτῶν.

Κι' ὅμως ἔγὼ εἶμαι βέβαιος ποῦ, σχεδὸν τὰ ἵσα χρόνια προτήτερα, τὸ ἴδιο σῶμα αὐτὸ τὸ ἀπήλαυσα.

Λαμπρὰ κρυμμένα λοιπὸν τὰ χρονάκια! Μὰ δέ ποιητής παιζοντας τὰ ἔξεκεπάζει ὅλα!

* *

Ἐπειτα στὸ τραγικὸ ποίημα «Ωραῖα λουλούδια κι' ἀσπροσ ὡς ταίριαζαν πολύ», στὸ σύγχρονα γραμμένο αὐτὸ ζωγράφισμα τῶν πουλημένων ἔρωτων, ἀνακατεύει μ' ἐνα πρόσωπο τὸ αἰσθημα μὲ τὰ πιὸ πρόστυχα παζάρια:

Ἔλθε ξανὰ μαζί του γιὰ τὲς εἴκοσι λίρες,
μὰ καὶ κοντὰ σ' αὐτές, γιὰ τὴν παληὰ φιλία,
γιὰ τὴν παληὰν ἀγάπη, γιὰ τὸ βαθὺ αἰσθημά των.

* *

Πηδᾶμε τώρα ποδὸς τὰ πίσω. Καί, νά, ἔνας κωμικὸς καὶ σοβαροφανὴς τύπος. Είναι ἔνας ἔξοριστος Βυζαντινὸς ἄρχων, ποὺ στιχουργεῖ στὴν ἔξορία του:

Οἱ ἐλαφροὶ ἀς μὲ λέγονν ἐλαφρόν.

Στὰ σοβαρὰ πράγματα ἥμουν πάντοτε ἐπιμελέστατος. Καὶ θὰ ἐπιμείνω,

ὅτι κανεὶς καλλίτερά μου δὲν γνωρίζει

Πατέρας ἦ Γραφάς ἦ τοὺς Κανόνας τῶν Συνόδων.

Εἰς κάθε ἀμφιβολίαν του δέ Βοτανειάτης,

εἰς κάθε δυσκολίαν στὰ ἐκκλησιαστικὰ
ἔμένα συμβουλεύονταν, ἔμέρα πρῶτον.
·⁹ Άλλὰ ἔξόριστος ἐδῶ (νὰ ὅψεται ἡ κακεντρεχῆς
Εἰρήνη Δούκαινα), καὶ δεινῶς ἀνιῶν,
οὐδόλως ἄτοπον εἶναι νὰ διασκεδάζω
ἔξαστιχα κι ὀκτάστιχα ποιῶν —
νὰ διασκεδάζω μὲ μυθολογήματα
·¹⁰ Έρμοῦ, καὶ ·¹¹ Απόλλωνος, καὶ Διονύσου
ἢ ἡρώων τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Πελοποννήσου
καὶ νὰ συνθέτω λάμβους δρομοτάτους
ὅπως — θὰ μ' ἐπιφέρετε νὰ πῶ — οἱ λόγιοι
τῆς Κωνσταντινούπολεως δὲν ξέρουν νὰ συνθέσουν.
Αὐτὴ ἡ δρομότης, πιθανόν, εἶν' ἡ αἵτια τῆς μορφῆς.

Αὐτὸς ὁ περίεργος τύπος μικροφιλόδοξον, ποὺ τόσο
χαραχτηριστικὰ τὸν παρουσιάζει ὁ Καβάφης, εἶναι κάτι
ἀρκετὰ συχνὸ στὸν καιρὸ μας. Πόσους δὲν ξέρουμε ἀνθρώ-
πους σοβαρούς, γιομάτους μὲ ἀρετὲς καὶ μὲ προτερήματα
ἄλλα, ἐπιστήμονες ἢ ἐπαγγελματίες διαλεχτούς, ποὺ γένονται
γελοῖοι γιατὶ φαντάζονται πώς εἶναι σπουδαῖοι ποιητὲς καὶ
πώς γράφουν ὠραῖα ποίηματα. Κ' ἐνῶ αὐτὸς εἶναι τὸ
ἀστεῖο μέρος τῆς ὑπαρξῆς τους, πιστεύουν πώς γιὰ κεῖνο
τους καταδιώκουν, γιατὶ τους φτονοῦν! . . .

* * *

Τ' ἄλλο ποίημα μὲ Βυζαντινὴ ὑπόθεση: «Ο Ιωάννης
Καντακουζηνὸς ὑπερισχύει» ἔμφανίζει μὲ χιουμοριστικὸ
τρόπο ἔνα τύπο ταπεινὸ καὶ κοινότατο σήμερα. ·¹² Εναν
ἀνθρωπὸ ποὺ τυχοδιωχτικὰ ἀκολούθησε τὸ κόμμα τὸ ἀντί-
θετο τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ ποὺ μαθαίνει τώρα πώς τὸ
ἐχθρικό του αὐτὸ κόμμα «ὑπερισχύει». Καὶ σκέφτεται τώρα
ὅ ταπεινὸς καὶ χαμένος πιὰ ἀνθρωπὸς πώς θὰ τοῦ τὰ πά-
ρουν δλα, καὶ σκέφτεται ὁ γελοῖος νὰ πέσῃ στὰ πόδια τοῦ
νικητῆ . . . Καὶ συλλογίζεται ἔπειτα πώς «τὸ εἶχε σκοπὸ νὰ
πάει μὲ τοῦ κὺρο Γιάννη τὸ μέρος» καὶ θὰ τῶκανε. Μὰ
τὸν γέλασε ὁ δεσπότης μὲ τὴν ἱερατικὴ ἐπιβολή του καὶ τὶς
βλακίες του . . . Τέτοια σκέφτεται ὁ πολιτικὸς «ἀνεμόμυλος»
τῶν Βυζαντινῶν καιρῶν. Πόσο πιστὰ ἀντιγράφουν οἱ αἰώ-
νες τους τύπους τους!

* * *

Πᾶμε τώρα πιὸ πίσω. Καὶ βρισκόμαστε στὰ πρῶτα
Χριστιανικὰ χρόνια. «Η ἀρρώστια τοῦ Κλείτου» εἶναι

βαρειά. Ὁ ἄρρωστος νέος εἶν^τ ὁραῖος κι^ν ἀκόμα κ^α η γριὰ
ὑπηρέτρια ποὺ τὸν μεγάλωσε τρέμει κι^ν αὐτὴ γιὰ τὴ ζωὴ
του. Μέσα στὴν ἀνησυχία της θυμᾶται ἔνα εἰδωλο ποὺ τὸ
λάτρευε μικρή, πρὶν χριστιανέψη. Καὶ τὶ κάνει; Πάει κρυ-
φὰ μπροστὰ στὸ εἴδωλο κάτι «πλακούντια», κρασὶ καὶ μέλι
καὶ ψάλλει ἄκρες· μέσες κάτι κομμάτια ἀπὸ ἴκεσία εἰδωλο-
λατρική, ποὺ μόλις τὴ θυμᾶται... Μὰ μέσα στὴν πιὸ συγ-
κινητικὴ στιγμή, ἔρχεται η σκληρὴ εἰρωνία τοῦ ποιητῆ:

Η κοντὴ

δὲν νοιώθει ποὺ τὸν μαῦρον δάιμονα λίγο τὸν μέλει
ἄν γιάνει η ἄν δὲν γιάνει ἔνας Χριστιανός.

Ἡ εἰρωνία αὐτὴ φαίνεται πῶς βγαίνει ἀχνὰ ἀπὸ τὰ
βάθεια τοῦ ὕδιου μυαλοῦ τῆς γριᾶς ὑπηρέτριας μὲ τὶς δυὸ
μαζὶ θρησκεῖες, μὲ τὶς δυὸ ἀνακατεμένες Πίστεις.

* * *

Ἄμιμητος εἶναι δὲ οἱ Καβάφης ἔκει ὅπου σατυρᾶται τὴ
μικρότητα καὶ τὴν ταπεινότητα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν δειλὴ
καὶ χαμοσυρμένη διπροσωπία του, ποὺ γένεται πιὸ τα-
πεινὴ καὶ πρόστυχη ὅταν εἶναι ὅμαδικὴ στὴν ἐκδήλωσή της.
Στὸ ποίημά του: «Ἐν δήμῳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας» δίνει
χτυπητὰ τὸ σατυρισμὸν αὐτῆς τῆς ἀνθρώπινης προστυχιᾶς
μὲ τρόπο ἐπιγραμματικὸν καὶ ὡμό. Βρισκόμαστε στὴν ἐπο-
χὴ τῆς ναυμαχίας στὸ Ἀκτιο, δηλαδὴ στὸ 31 π. Χ. Ἐκεῖ
κρίνεται η τύχη τοῦ Ὁκταβίου καὶ τοῦ Ἀντωνίου. Ὁποιος
ἀπὸ τοὺς δυὸ βγῆ νικητὴς θὰ εἶναι δὲ δριστικὸς Αὐτοκρά-
τορας τῶν Ρωμαίων καὶ δὲ κοσμοκράτορας. Σ' ἔνα δῆμο
τῆς Μικρᾶς Ἀσίας λοιπὸν ἐτοιμάζαν ἔνα ψήφισμα γιὰ νὰ
χαιρετίσουν τὴ νίκη τοῦ Ἀντωνίου, ποὺ προσμένουν. Μὰ
ἄξαφνα μαθαίνουν πῶς ἐνίκησε δὲ Ὁκτάβιος. Γιατὶ ὅμως
τὸ ψήφισμα νὰ πάῃ χαμένο; Γένεται κι^ν ἀνάποδα μὲ μιὰ
μικρὴ διόρθωση:

Τὸ ὄνομα μόνον ν^τ ἀλαχθεῖ. Ἀντίς, ἔκει
στὲς τελευταῖς γραμμές, «Ἀντρώσας τοὺς Ρωμαίους
ἀπὸ τὸν δλέθριον Ὁκτάβιον,
τὸν δίκην παρωδίας Καίσαρα»,
τώρα θὰ βάλουμε «Ἀντρώσας τοὺς Ρωμαίους
ἀπὸ τὸν δλέθριον Ἀντώνιον».
«Ολο τὸ κείμενον ταιριάζει ὁραια.

«Στὸν νικητήν, τὸν ἐνδοξότατον,
τὸν ἐν πατὶ πολεμικῷ ἔργῳ ἀνυπέρβλητον,
.....
καὶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ λοιπά. Λαμπρὰ ταιριάζουν δла !

* *

“Αλλος σατυρισμὸς δουλοπρέπειας καὶ γελοίας μοιδολατρείας παρουσιάζεται στὸ ποίημα τοῦ Καβάφη «Περιμένοντας τοὺς Βαρβάρους». Κι’ αὐτὸ μᾶς πάει στὴ Ρωμαϊκὴ ἐποχὴ. Ἀπραγοί, δειλοί καὶ γελοῖοι προσμένουν δλοι ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα ὡς τὸν τελευταῖο ὑπήκοο του νάρθουν οἱ βάρβαροι νὰν τοὺς καταχίησουν... γιὰ νὰ ἡσυχάσουν. Γιὰ νὰν τοὺς πάψῃ ἡ ἄγωνία ! Η Σύγκλητος δὲν νομοθετεῖ πιά, ἀφοῦ θάρρουν οἱ βάρβαροι νὰ νομοθετῆσουν. Ο Αὐτοκράτορας σηκώθηκε πολὺ πρωῒ γιὰ νὰ ὑποδεχτῇ τὸν ἀρχηγὸ τῶν βαρβάρων. Οἱ ὑπατοι καὶ οἱ πραίτορες ἐφόρεσαν τὰ πιὸ φανταχτερὰ πράμματα γιατὶ θὰ φτάσουν οἱ βάρβαροι καὶ «τέτοια πράγματα θαμπώνουν τοὺς βαρβάρους». Οἱ ρήτορες δὲν βγάζουν πιὰ λόγους, γιατὶ οἱ βάρβαροι βαρουοῦνται τὶς δημηγορίες... Η εἰρωνία κ’ ἡ σάτυρα ἀντηχοῦν τραγικὰ μέσα σ’ αὐτὸ τὸ λίμνασμα. Μὰ τὸ ποίημα σφραγίζεται μὲ πιὸ τραγικὴ λύση : Οἱ βάρβαροι δὲν ἔχονται !

— Γιατὶ ν’ ἀρχίσει μονομᾶς αὐτὴ ἡ ἀνησυχία
κ’ ἡ σύγχυσις ; (Τὰ πρόσωπα τὶ σοβαρὰ ποὺ ἔγιναν).

Γιατὶ ἀδειάζουν γρήγορα οἱ δρόμοι κ’ ἡ πλατέες,
κι δλοι γνωροῦν στὰ σπίτια τους πολὺ συλλογισμένοι ;

— Γιατὶ ἐνύχτωσε κ’ οἱ βάρβαροι δὲν ἥλθαν.
Καὶ μερικοὶ ἔφθασαν ἀπ’ τὰ σύνορα,
καὶ εἴπανε πῶς βάρβαροι πιὰ δὲν ὑπάρχουν.

Καὶ τώρα τὶ θὰ γίνωμε χωρὶς βαρβάρους.
Οἱ ἀνθρωποι αὐτοὶ ἥσαν μιὰ κάποια λύσις.

* *

“Ας βρεθοῦμε τώρα στὴν Ἀλεξάντρεια, ὅπου οἱ Ἀλεξαντρινοὶ μαζεύτηκαν νὰ ἴδοιν τὰ παιδιὰ τῆς Κλεοπάτρας, ποὺ τάβγαζαν νὰ τ’ ἀνακηρύξουν βασιλεῖς. Ο Καβάφης στὸ ποίημά του «Ἀλεξανδρινοὶ βασιλεῖς» περιγράφει τὴ γιορτὴ σὰ νὰ ἥτανε κεῖ ὁ ἵδιος καὶ τονίζει πὼς τὸν ὠραιο

Καισαρίωνα τὸν εἴπανε «βασιλέα τῶν βασιλέων». Μὰ ἀμέσως κατόπι σημειώνει :

Οἱ Ἀλεξανδριοὶ ἔννοιωθαν βέβαια
ποῦ ἥσαν λόγια αὐτά καὶ θεατρικά.

”Ητανε δῆμος ὠραία μέρα, δῆλα γύρου λαμπρά, ὁ Καισαρίων ὅμορφος καὶ νέος... Κ' οἱ Ἀλεξαντρινοὶ κοροϊδεύαντε μὲ μιὰ εἰρωνία τέλεια σημερνή. Ἐνθουσιάζονταν ἀπὸ τὸν καιρό, ἀπὸ τὰ πομπώδη λόγια κι' ἀπὸ τὸ μορφοθέαμα καὶ ἐπευφημοῦσαν Ἑλληνικά, Αἰγυπτιακὰ καὶ μερικοὶ Ἐβραϊκά. Ωστόσο εἶχεραν

Τὶ κούφια λόγια ἥσανε αὐτὲς οἱ βασιλεῖς!

* *

Πᾶμε τώρα μαζὶ μὲ τὸν Καβάφη στοὺς Δελφούς. Ἐκεῖ δὲ ποιητὴς δὲν εἰρωνεύεται τῇ Δελφικῇ Ἰδέᾳ. Εἰρωνεύεται τοὺς ἴδιους τοὺς Ἱερεῖς τοῦ Ἀπόλλωνα. Τοὺς παρουσιάζει βουτηγμένους σ' ἐμπορικοὺς λογαριασμούς. Τοὺς γδύνει ἀπὸ κάθε ἄλλη φροντίδα καὶ τοὺς βάζει νὰ λογαριάσουν πῶς θὰ κρατήσουν «τὰ δῶρα τὰ λαμπρά», ποὺ ἔφτασαν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάντρεια. Γλενιῆστε λοιπὸν τοὺς Ἱερεῖς τοῦ Ἀπόλλωνα ἔτσι ξεγυμνωμένους:

Δὲν εἶδαν ἐπὶ αἰῶνας, τέτοια ὠραῖα δῶρα στοὺς Δελφούς σὴν τοῦτα ποῦ ἐστάλθησαν ἀπὸ τοὺς δυὸ τοὺς ἀδελφούς, τοὺς ἀντιζήλους Πτολεμαίους βασιλεῖς. Ἀφοῦ τὰ πῆραν δῆμος, ἀνησυχῆσαν οἱ Ἱερεῖς γιὰ τὸν χρησμό. Τὴν πεῖραν δλων των θὰ χρειασθοῦν τὸ πῶς μὲ δξύνοιαν νὰ συνταχθεῖ ποιὸς ἀπὸ τοὺς δυό, ποιὸς ἀπὸ τέτοιους δυὸ νὰ δυσαρεστηθεῖ. Καὶ συνεδριάζουντε τῇ νύχτα μυστικὰ καὶ συζητοῦν τῶν Λαγιδῶν τὰ οἰκογενειακά.

”Αλλὰ ἵδον οἱ πρέσβεις ἐπανῆλθον. Χαιρετοῦν. Στὴν Ἀλεξάνδρεια ἐπιστρέφουν, λέν. Καὶ δὲν ζητοῦν χρησμὸ κανένα. Κ' οἱ Ἱερεῖς τὸ ἀκοῦντε μὲ χαρὰ (ἔννοεῖται, ποὺ κρατοῦν τὰ δῶρα τὰ λαμπρά), ἀλλ' εἶναι στὸ ἐπακρον ἀπορημένοι, μὴ νοιώθοντας τὶ ἡ ἔξαφρικὴ ἀδιαφορία αὐτῆ σημαίνει. Γιατὶ ἀγνοοῦν ποὺ χθὲς στοὺς πρέσβεις ἥλθαν νέα βαρειά. Στὴν Ρώμη δόθηκε δὲ χρησμός. ”Εγειν ἦκει ἡ μοιρασιά.

“Ενα ἄλλο ποίημα τοῦ Καβάφη μὲ ἀρχαία ὑπόθεση δίνει τὴν πιὸ νόστιμη εἰρωνία τῆς πρόστυχης καὶ χαμοσυρμένης κολακείας καὶ τὴν μυκτηρίζει παυστικὰ καὶ ζωγραφικὰ μαζί. Πρόκειται γιὰ ἔνα εύνοούμενο τοῦ Ἰσχυροῦ Ἀλεξανδρου Βάλα. Μιλεῖ δὲ ἵδιος δὲ τυχερὸς αὐτὸς εύνοούμενος, ἀφοῦ ἔχασε στὶς ἀρματοδομίες :

“Α δὲν συγχίζομαι ποῦ ἔσπασε μιὰ ρόδα
τοῦ ἀμαξιοῦ, καὶ ποῦ ἔχασα μιὰ ἀστεία νίκη.
Μὲ τὰ καλὰ κρασία καὶ μὲς στὰ ώραῖα ρόδα
τὴν νύχτα θὰ περάσω. Η Ἀντιόχεια μὲ ἀνήκει.
Ἐλμαὶ δὲ νέος δὲ πιὸ δοξαστός.

Τοῦ Βάλα εἷμ’ ἐγὼ ἡ ἀδυναμία, δὲ λατρευτός.
Αὔριο, νὰ δεῖς, θὰ ποῦν πᾶς δὲ ἀγών τὸν δὲν ἔγινε σωστός.
(Μὰ ἀνὴμον ἀκαλαίσθητος καὶ ἀν μυστικὰ τὸ εἶχα προστάξει
θᾶβγαζαν πρῶτο, οἱ κόλακες, καὶ τὸ κοντόσ μον ἀμάξι.)

Μιὰ σάτυρα καθαρὰ πολιτική, ποὺ περνάει μέσα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, εἶναι τὸ ποίημα τοῦ Καβάφη: «Ἐν μεγάλῃ Ἑλληνικῇ ἀποικίᾳ, 200 π.Χ.» Σ’ αὐτὸ δὲ ποιητὴς εἰρωνεύεται τὴ μανία νὰ καλοῦν τὰ κράτη ἔνονος διοργανωτές. Η ἀποικία αὐτὴ δὲν περιορίζεται στοὺς τίμιους καὶ εἰλικρινεῖς πολιτικούς της, ἔστω κι ἀν δὲν εἶναι μεγάλα μυαλά, μὰ πιστεύει πᾶς θὰ προοδέψῃ ἀν φέρη ἀπ’ ἔξω ἔνα Πολιτικὸ Ἀναμορφωτή.

ὅτι τὰ πράγματα δὲν βαίνονταν κατ’ εὐχὴν στὴν Ἀποικία
δὲν μέν’ ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία,
καὶ μὲ δόλο ποῦ ὅπωσοῦν τραβοῦμ⁵ ἐμπρός,
ἴσως, καθὼς νομίζουν οὐκ δλίγοι, νὰ ἔφθασε ὁ καιρὸς
νὰ φέρουμε Πολιτικὸ Ἀναμορφωτή.

Μά, — συνεχίζει, — οἱ Ἀναμορφωτὲς αὐτοὶ κάθε πρᾶμα τὸ κάνουν μεγάλη ἴστορία! Γιὰ κάθε τί, γιὰ τὸ παραμικό, ωτοῦνε καὶ ἔξετάζουν, καὶ ἔχουν κατόπι τὴν ἀπαίτηση οἱ οἰζικὲς μεταρρυθμίσεις τους νὰ ἐκτελεστοῦν ἀμέσως. Μὰ ἀκόμα οἱ Ἀναμορφωτὲς αὐτοὶ «ἔχουνε καὶ μιὰ κλίσι στὲς θυσίες». Ζητοῦν ἀξαφνα νὰ παραιτηθῇ ἡ ἀποικία ἀπὸ μερικὲς κτήσεις της καὶ ἀπὸ μερικὲς προσόδους της... Μὰ ἀντὶς οἱ ἔγχειρίσεις αὐτὲς νὰ ὀφελήσουν τὴν Ἀποικία, «νὰ δοῦμε τὶ ἀπομένει πιά, μετὰ τόση δεινότητα χειρουργική!» Ωστόσο στὸ μεταξὺ δὲ Διοργανωτής... βουτάει καὶ τὴ μισθο-

δοσία του . . . "Ετσι ή σκέψη ἀναποδογυρίζεται τώρα και
βγαίνει τὸ συμπέρασμα πὼς ἵσως δὲν ἔφτασεν ἀκόμα ὁ
καιρὸς νὰ καλεστῇ ὁ Διοργανωτής.

"Έχει ἄτοπα πολλά, βεβαίως καὶ δυστυχῶς, ή Ἀποικία.
"Ομως ὑπάρχει τὶ τὸ ἀνθρώπινον χωρὶς ἀτέλεια;
Καὶ τέλος πάντων, νά, τραβοῦμ' ἐμπρός.

* *

Κεῖνο ποὺ εἶναι ξεχωριστὰ χρακτηριστικὸ στὴν ποίηση τοῦ Καβάφη εἶναι οἵ ἀνθρώπινοι τύποι ποὺ σκαρώνει. Γελοῖοι καὶ αἰώνιοι. Μεγαλόπρεποι μαζὶ καὶ τιποτένιοι. Ἐξευτελισμένοι ἀπὸ τὴν πικρὴ εἰρωνία τοῦ ποιητῆ . . . Τοεὶς τέτοιους τύπους, βγαλμένους ἀπὸ τὰ βάθια τῆς ἴστορίας, μὰ ζωντανοὺς πάντα καὶ σημερινοὺς κι' αἰώνιους παρουσιάζει στὰ τρία ἀλληθινὰ ἀθάνατα ποιήματά του: «Ἀπὸ τὴν σχολὴν τοῦ περιωνύμου φιλοσόφου», «Φιλέλλην» καὶ «Ἡγεμῶν ἐκ Δυτικῆς Λιβύης».

Ο τύπος ποὺ περιγράφεται στὸ πρῶτο ἀπ' αὐτὰ εἶν' ἔνας πλούσιος, μὰ ἀκατάστατος νέος, ποὺ δὲν ξέρει σὲ τὶ ν' ἀσχοληθῇ, ποὺ δὲν ξέρει πὼς νὰ περάσῃ τὸν ἄχαρα χαμένο καιρό του. Καὶ τὶ κάνει; Ἀκολουθάει μὲ τὴ σειρὰ τὶς ἀκόλουθες ἀπασχολήσεις ποὺ γρονθοκοποῦνται ή μιὰ μὲ τὴν ἄλλη: Πρῶτα γίνηκε μαθητὴς τοῦ γέρου φιλόσοφου Ἀμμωνίου Σακκᾶ. Ἐπειτα βαρέθηκε τὴ φιλοσοφία καὶ μπῆκε στὴν πολιτική. Μὰ δὲν μποροῦσε νὰ χωνέψῃ τὰ διάφορα πολιτικὰ πρόσωπα κι' ἥθελε νὰ βρῷ κάτι ἄλλο. Ἐπειδὴ τοῦ κίνησε τὴν περιέργεια ὁ Χριστιανισμὸς ἥθελε ν' ἀλλάξῃ θρησκεία καὶ ἀπὸ Ἐθνικὸς νὰ γένη Χριστιανός. Μὰ αὐτὸ δὲν τὸκαμε. Γιατί; «Ο λόγος ἥτανε λεπτὸς καὶ τρυφερός: «Θὰ κάπιωντε ἀσφαλῶς μὲ τοὺς γονεῖς του, ἐπιδεικτικὰ ἔθνικούς· καὶ θὰ τοῦ ἔπαιναν — πρᾶγμα φρικτὸν — εὐθὺς τὰ λίαν γενναῖα δοσίματα»! Καὶ ξακολουθάει ὁ ποιητὴς νὰ μπάζῃ τὸν ἥρωά του σὲ καινούργιες πάλι ἀπασχολήσεις :

"Ἐπρεπεν ὅμως καὶ νὰ κάμει κάτι. Ἐγειν' ὁ θαμῶν τῶν διεφθαρμένων οἴκων τῆς Ἀλεξανδρείας,
κάθε κρυφοῦ καταγωγίου κραιπάλης.

"Η τύχη τοῦ ἐφάρη εἰς τοῦτο εὔμενής·
τοῦ ἔδωσε μορφὴν εἰς ἄκρον εὐειδῆ.
Καὶ χαίρονταν τὴν θείαν δωρεάν.

Τον λάχιστον γιὰ δέκα χρόνια ἀκόμη
ἡ καλλονή του θὰ διαρκοῦσεν.⁷ Επειτα —
ἴσως ἐκ νέου στὸν Σακᾶ νὰ πήγαινε.

Κι⁸ ἀν ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθνησκεν ὁ γέρος,
πήγαινε σ' ἄλλον φιλοσόφον ἢ σοφιστοῦ.
Πάντοτε βρίσκεται κατάλληλος κανείς.

"Η τέλος, δυνατὸν καὶ στὰ πολιτικὰ
νὰ ἔπειστρεφεν — ἀξιεπαίνως ἐνθυμούμενος
τὲς οἰκογενειακές του παραδόσεις,
τὸ χρέος πρὸς τὴν πατρίδα κι ἄλλα ἡχηρὰ παρόμοια.

Πόσο ζωηρὰ μᾶς θυμίζει ὁ νέος αὐτὸς μερικὰ πλου-
σιόπαιδα τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ ἀσαβούρωτα ἀνεμοδέρονται
ἀνάμεσα στὴ φιλοσοφία καὶ στὴ φιλολογία, στὴν πολιτικὴ
καὶ στὴ διαφθορά!

* *

"Αλλος αἰώνιος τύπος τοῦ Καβάφη εἶναι ὁ ματαιόδο-
ξος κι⁹ ἀμόρφωτος, μὰ δυνατὸς Ἀσιανὸς τῆς Ρωμαϊκῆς ἐπο-
χῆς, ποὺ ἥθελε τὸν τίτλο τοῦ «Φιλέλληνα». Ο ποιητὴς τὸν
ἀρραβάζει καὶ τὸν ἔτεινάζει μὲ μιὰ φίνα μὰ σαρκαστικὴ εἰ-
ρωνία. Τὸν βάζει νὰ παραγγέλνῃ νὰν τοῦ κόψουν νομί-
σματα ἔτσι:

Τὴν χάραξι φρόντισε τεχνικὰ νὰ γίνει.

"Εκφρασις σοβαρὴ καὶ μεγαλοπρεπής.

Τὸ διάδημα καλλίτερα μᾶλλον οτενό·

ἔκεινα τὰ φαρδυνὰ τῶν Πάρθων δὲν μὲν ἀρέσουν.

"Η ἐπιγραφή, ὡς σύνηθες, Ἐλληνικά·

δχ¹⁰ ὑπερβολική, δχι πομπώδης —

μὴν τὰ παρεξηγήσει ὁ ἀνθύπατος

ποὺ ὅλο σκαλίζει καὶ μηνᾶ στὴ Ρώμη —

ἄλλ¹¹ ὅμως βέβαια τιμητική.

Κάτι πολὺ ἐκλεκτὸ δὲ τὸ ἄλλο μέρος·

κανένας δισκοβόλος ἔφηβος ὠραῖος.

Πρὸ πάντων σὲ συστείνω νὰ κυττάξεις

(Σινάσπη, πρὸς θεοῦ, νὰ μὴ λησμονηθεῖ)

μετὰ τὸ Βασιλεὺς καὶ τὸ Σωτήρ,

νὰ χαραχθεῖ μὲ γράμματα κομψά, Φιλέλλην.

Καὶ τώρα μὴ μὲν ἀρχίζεις εὐφυολογίες,

τὰ «Ποὺ οἱ Ἐλληνες;» καὶ «Ποὺ τὰ Ἐλληνικὰ

πίσω ἀπὸ τὸν Ζάγρο ἐδῶ, ἀπὸ τὰ Φράκατα πέρα». Τόσοι καὶ τόσοι βαρβαρότεροί μας ἄλλοι ἀφοῦ τὸ γράφουν, θὰ τὸ γράψουμε καὶ ἡμεῖς Καὶ τέλος μήν ξεχνᾶς ποῦ ἔνιοτε μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὴν Συρία σοφισταί, καὶ στιχοπλόκοι, κι ἄλλοι ματαιόσπουδοι. «Ωστε ἀνελλήνιστοι δὲν εἰμεθα, θαρρῶ.

Χωρὶς νὰ σβύσῃ τὴν μεγαλοπρέπεια τοῦ ματαιοδόξου Ἀσιανοῦ ὁ ποιητὴς τὸν κοιτάει ἀλύπητα Τὸν βάζει νὰ παραγγέλνῃ νὰ τοῦ χαρᾶσσον ἀπάνω στὰ νομίσματα τὸν τίτλο «Φιλέλλην» καὶ τὸν κάνει νὰ δικαιολογῇ αὐτὴ τὴν παραγγελία μὲ τὸν πιὸ ἀστεῖο τρόπο. Δὲν θέλει εὐφυολογίες καὶ πειράγματα. Δὲν θέλει νὰ τὸν ωτοῦν κανὸν ποῦ βρῆκε τοὺς Ἑλληνας στὰ βάθια τῆς Ἀσίας. Ἐπειτα δικαιολογιέται πὼς πέρονει αὐτὸ τὸν τίτλο, τὸν ἔξενγενειστικό, γιατί... τὸν πέρονον κι ἄλλοι πιὸ βάρβαροι κι ἀπὸ αὐτόν! Καὶ γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἀμάθεια τοῦ Ἀσιανοῦ, ὁ ποιητὴς τὸν βάζει νὰ συγχίζῃ τὴν Σοφία καὶ τὴν Τέχνη τῶν Ἑλλήνων μὲ τοὺς σοφιστάς, τοὺς στιχοπλόκους καὶ ἄλλους ματαιόσπουδους, ποὺ φτάνουν ἀπὸ τὴν Συρία! Τέλειο χαντάκωμα τοῦ δύστυχου Ἀσιανοῦ καὶ τοῦ εὐγενικοῦ σνομπισμοῦ του!

* *

Πιὸ χοντροκομμένος, πιὸ βάρβαρος καὶ πιὸ ἀστεῖος, μὰ σὲ ἀνάλογο καλοῦπι παρουσιάζεται ὁ «Ἡγεμὼν ἐκ Δυτικῆς Λιβύης», ποὺ πῆγε στὴν Ἀλεξάνδρεια:

«Ἄρεσε γενικῶς στὴν Ἀλεξάνδρεια,
τὲς δέκα μέρες ποῦ διέμεινεν αὐτοῦ,
ὅ ἥγεμὼν ἐκ Δυτικῆς Λιβύης
Ἄριστομένης, νίδις τοῦ Μενελάου.
Ως τὸ ὄνομά του, καὶ ἡ περιβολή, κοσμίως, Ἑλληνική.
Δέχονταν εὐχαρίστως τὲς τιμές, ἀλλὰ
δὲν τὲς ἐπιζητοῦσεν ἥταν μετριόφρων.
Ἄγόραζε βιβλία ἑλληνικά,
ἴδιως ἴστορικά καὶ φιλοσοφικά.
Πρὸ πάντων δὲ ἀνθρωπος λιγομίλητος.
Θάταν βαθὺς στὲς σκέψεις, διεδίδετο,
καὶ οἱ τέτοιοι τέχουν φυσικὸ νὰ μὴ μιλοῦν πολλά.

Μήτε βαθὺς στὲς σκέψεις ἥταν, μήτε τίποτε.
Ἐνας τυχαῖος, ἀστεῖος ἀνθρωπος.

Πήρε δυομά ἔλληνικό, ντύθηκε σὰν τοὺς "Ἐλληνας,
 ἔμαδ' ἐπάνω, κάτω σὰν τοὺς "Ἐλληνας νὰ φέρεται·
 κ' ἔτοιμεν ἡ ψυχὴ του μὴ τυχὸν
 χαλάσει τὴν καλούτσικη ἐντύπωσι
 μιλόντας μὲ βαρβαρισμοὺς δεινοὺς τὰ ἔλληνικά,
 κ' οἱ Ἄλεξανδριοὶ τὸν πάροντα στὸ ψιλό,
 ὃς εἶναι τὸ συνήθειό τους, οἱ ἀπαίσιοι.
 Γι' αὐτὸν καὶ περιορίζονταν σὲ λίγες λέξεις,
 προσέχοντας μὲ δέος τές κλίσεις καὶ τὴν προφορά
 κ' ἐπληττεν οὐκ δλίγον ἔχοντας
 κονθέντες στοιβαγμένες μέσα του.

Τὸν κακομοίρην τὸν Ἀφρικάνο! Ἐνῶ ὁ «Φιλέλλην»
 τῆς Ἀσίας εἶναι τύπος τοῦ αἰώνιου σνόμπι, ποὺ προσπαθεῖ
 νὰ ἐπιδειχτῇ κάνοντας τὶς ματαιοδοξίες ποὺ ἔκαμαν κι' ἀλ-
 λοι, ὁ «Ἡγεμὼν ἐκ Δυτικῆς Λιβύης» εἶναι τύπος τοῦ ἀγροί-
 κου, τοῦ χωρὶς ἀνατροφὴ ἀνθρώπου, ποὺ θέλει δμως νὰ
 περάσῃ γιὰ εὐγενῆς καὶ μορφωμένος. Κι' ἀληθινὰ ἡ πονη-
 ωία του νὰ εἶναι λιγομίλητος, γιὰ νὰ μὴν προδίνεται, εἶναι
 λαμπρῷ! Σχεδὸν πάντα πιάνει.

Αἰώνια δημιουργήματα οἱ δυὸι αὐτοὶ τύποι τοῦ Κα-
 βάφη! Πόσες φορὲς τοὺς ἀντικρύσαμε γύρω μας, στὴν κοι-
 νωνία, στὰ σαλόνια μας!... Μὰ καὶ πόσες φορὲς θὰ τοὺς
 εἰδεν ἡ ίστορία!

* * *

Εἶναι φανερό, Κυρίες καὶ Κύριοι, πῶς ὁ Καβάφης
 γεννήθηκε λεπτὸς σατυριστής, ἔξευγενισμένος, ξετυλιγμένος,
 λουλούδι ἐνὸς κόσμου παραγονομασμένου. Τὸ νὰ βλέπῃ καὶ
 νὰ ζωγραφίζῃ τύπους, ίδεες καὶ κατάστασες σατυρικὲς ἢ
 ἀλαφρὰ εὔθυμμες καὶ ἄξεις γιὰ εἰδωνία, μὲ τόση φινέτσα καὶ
 παρατήρηση, εἶναι σημεῖο μιᾶς ποίησης σημερινῆς, μιᾶς
 ποίησης ἀληθινῆς καὶ γιομάτης ἀπὸ εἰλικρίνεια. Τὸν Κα-
 βάφη δὲν τὸν ἔφτασαν τὰ στοιχεῖα τοῦ λύρισμοῦ ἢ τῆς
 σάτυρας ποὺ τοῦ ἔδωκε τὸ παρελθὸν ἢ τὸ παρόν, μά,
 φάγοντας μέσα σ' ὅλους τοὺς καιροὺς καὶ τοὺς τόπους,
 πήρε διάφορα θέματα, ποὺ τοὺς ἔδωσε τὴν πνοὴ τῆς νέας
 του σύγχρονης τέχνης, τῆς γιομάτης μὲ τὸ παραγονομασμένο
 πνεῦμα τοῦ αἰώνος. Γι' αὐτὸν ὁ ποιητὴς Καβάφης θὰ ζήσῃ.

ΦΩΤΟΣ ΓΙΟΦΥΛΛΗΣ